

II. Ludność i osadnictwo

5. Zróżnicowanie narodowościowe i etniczne ludności świata

Zróżnicowanie ludności świata

- Ludzie różnią się między sobą pod wieloma względami, m.in.:
  - wyglądem zewnętrznym,
  - wiekiem,
  - płcią.
  - *Mają również odmienne upodobania, zainteresowania i poglądy.*
- Wiele z tych różnic wynika z przynależności do określonej społeczności, danego narodu czy wyznania.

Odmiany ludzkie (rasy ludzkie)

- **Rasy ludzkie** wyodrębnia się głównie na podstawie:
  - *barwy skóry,*
  - *kształtu włosów,*
  - *nosa,*
  - *warg,*
  - *oprawy oczu,*
  - *profilu twarzy,*
  - *cech serologicznych osobników – zwłaszcza grupy krwi.*
- Najpowszechniej uznawany jest podział przedstawiony w 1798 r. przez francuskiego paleontologa i anatoma G. Cuviera na **trzy geograficzne rasy ludzkie** (nazywane zwykle **odmianami**):
  - *białą,*
  - *żółtą,*
  - *czarną,*
  - *W każdej z odmian wyróżnia się **rasy lokalne**, czyli mniejsze ugrupowania osobników charakteryzujących się specyficznymi cechami.*

Odmiana biała (rasa europeidalna)

- **Odmiana biała** (geograficzna rasa **europeidalna**) zasiedlała niegdyś:
  - *Europe,*
  - *Bliski Wschód i północne Indie,*
  - *północną Afrykę.*
- W wyniku migracji, a zwłaszcza kolonialnej ekspansji Europejczyków rasa ta rozprzestrzeniła się na obszarze:
  - *Ameryki,*
  - *południowej Afryki,*
  - *Australii i Nowej Zelandii.*
- W jej obrębie wyróżniamy odmianę:
  - **europejską** – występującą w *Europie, obu Amerykach, RPA, Australii, Nowej Zelandii, oraz Rosji,*
  - **semicko-chamicką** – stanowią ją głównie Arabowie w północnej Afryce i na Bliskim Wschodzie,
  - **indyjsko-irańską** – obejmuje ludność Azji Południowo-Zachodniej (np. Turcy, Irańczycy) i północnych Indii.

Hinduska

Mieszkanka Europy

Arabskie kobiety

Cechy charakterystyczne odmiany białej

→ Przedstawiciele odmiany białej charakteryzują się poniższymi cechami:

- skóra jasna różnych odcieni (na południu Europy i Azji – oliwkowa),
- oczy różne, lecz często jasne,
- włosy lekko faliste lub proste, jasne (blond na północy Europy) lub ciemne (czarne w basenie Morza Śródziemnego),
- owalny lub kwadratowy nos,
  - *nos wąski (szczególnie na północy Europy), wystający,*
- silne (szczególnie na północy Europy) lub rzadkie owłosienie ciała (na południu, np. w basenie Morza Śródziemnego),
- wysoki lub średni wzrost,
- mała zawartość melanin.

Typy europeoidalne - ilustracja pochodząca z Meyers Blitz-Lexikon (Lipsk, 1932)

Polski muzyk: Kazik Staszewski

Kanadyjski aktor: Stephen Amell

Odmiana żółta (rasa mongoloidalna)

- **Odmiana żółta** (geograficzna rasa **mongoloidalna**) zamieszkuje:
  - **mongoloidzi azjatyccy** – południowo-wschodnią Azję, Syberię oraz część środkową i zachodnią Azji;
  - **Inuici** (dawniej *Eskimosi*) – wyspy Archipelagu Arktycznego;
  - **mongoloidzi amerykańscy** – **Indianie** – cały obszar Ameryki,
    - *Indianie, ulegając presji Europejczyków, wycofali się do najmniej dostępnych dla białego człowieka enklaw:*
      - w płn. Kanadzie i w Górach Skalistych (a także do rezerwatów utworzonych dla nich przez białych),
      - w głąb tropikalnego lasu deszczowego na Nizinie Amazonki;
  - **mongoloidzi oceanii** – Polinezję i Mikronezję.

Polinezyjka

Indianka z Meksyku

Mnich tybetański

Cechy charakterystyczne odmiany żółtej

→ Przedstawiciele odmiany żółtej odznaczają się następującymi cechami:

- skóra o odcieniu żółtym;
- czarna tęczówka oka;
- czarne, grube, proste włosy;
- skośny otwór oczny;
- mongolska fałda;
- płaska twarz;
- słabe owłosienie ciała.

Inuitka (Eskimoska)

Chinka

Syberyjczyk

Polinezyjka

Odmiana czarna (rasa negroidalna)

- **Odmiana czarna** (geograficzna rasa **negroidalna**) obecnie występuje:
  - **negroidzi właściwi (odmiana afrykańska)** – **Murzyni i Buszmeni** – głównie w międzyzwrotnikowej i południowej Afryce;
    - w wyniku zniewalania Murzynów i ich wywożenia do pracy na plantacjach bawełny, trzciny cukrowej i kawy w Ameryce, występują na obszarze:
      - Brazylii,
      - Stanów Zjednoczonych,
      - Ameryki Środkowej;
  - **negroidzi oceanii (odmiana australijska)**:
    - **Aborygeni** – w Australii,
      - obecnie pierwotne ludy Australii spotkać możemy w suchym wnętrzu tego kontynentu;
    - **Melanezyjczycy** – w Melanezji,
    - **Papuasi** – na Nowej Gwinei.

Mieszkanki Ruandy

Aborygenka

Papuaski z Nowej Gwinei

Cechy charakterystyczne odmiany czarnej

- Przedstawiciele odmiany czarnej charakteryzują się następującymi cechami:
  - odcień skóry od czarnego do brunatnego;
  - wysoki wzrost;
  - czarna tęczówka oka;
  - włosy czarne, wełniste – mocno skręcone (odmiana afrykańska) lub faliste (odmiana oceaniczna);
  - nos szeroki, płaski;
  - szerokie usta i grube wargi;
  - słabe owłosienie ciała.

Aborygen (na tle Uluru)

Buszmeni

Amerykanin (50 Cent)

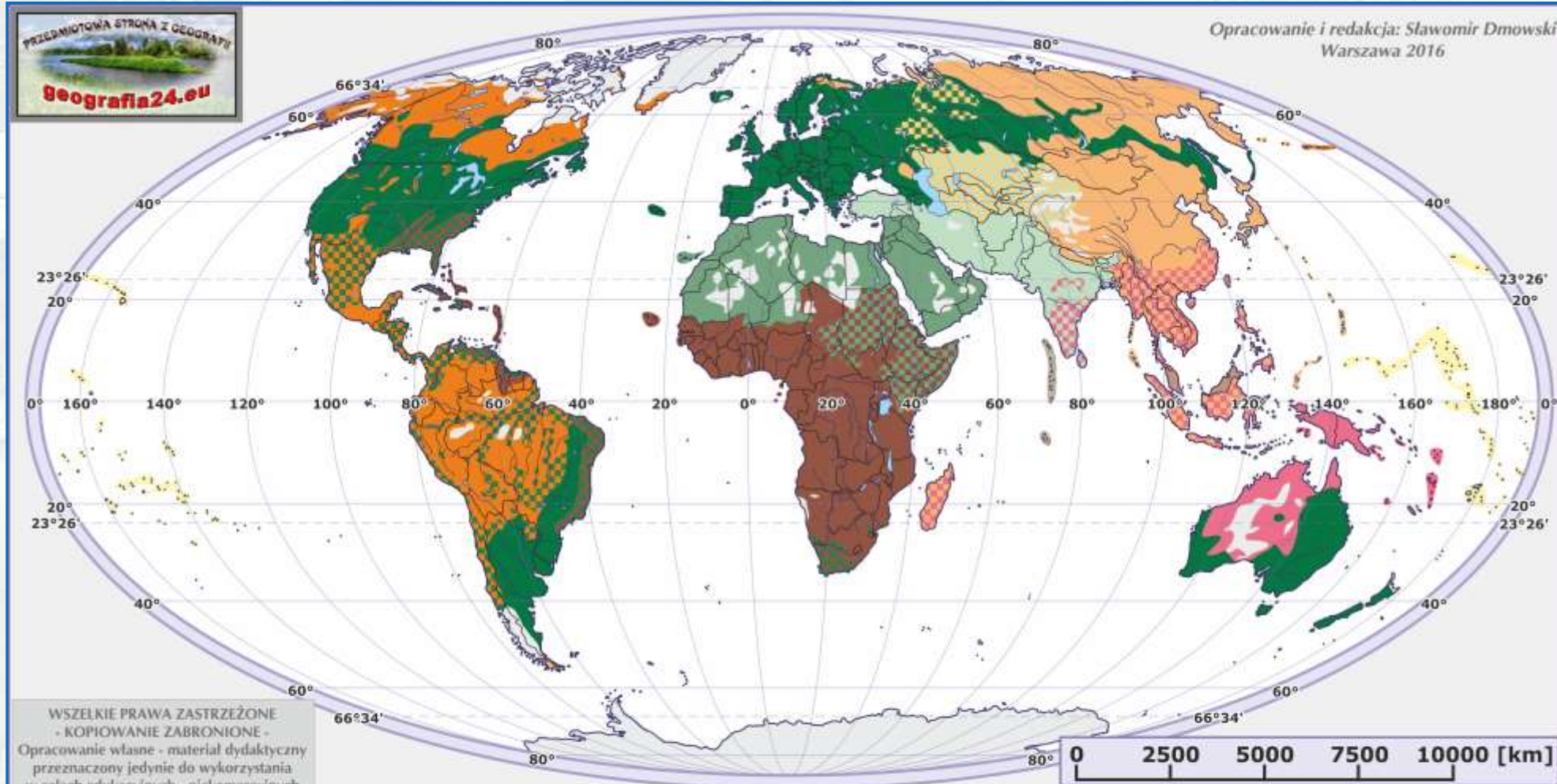

Rasy na świecie

Opracowanie i redakcja: Sławomir Dmowski
Warszawa 2016

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -
Opracowanie własne - materiał dydaktyczny
przeznaczony jedynie do wykorzystania
w celach edukacyjnych - niekomercyjnych

Odmiany rasy białej (europeidalnej):

- europejska
- semicko-chamicka
- indyjsko-irańska

Odmiany rasy żółtej (mongoidalnej):

- mongoloidzi amerykańscy
- mongoloidzi azjatyccy
- mongoloidzi oceanii

Odmiany rasy czarnej (negroidalnej):

- negroidzi właściwi
- negroidzi oceanii

□ obszar niezamieszkały

Rasy pośrednie

- Poza rasami głównymi występują formy specjalne, których przynależność do określonych odmian czy ras lokalnych nie została jeszcze ustalona.
- W strefach kontaktów głównych ras powstały **rasy pośrednie**, przede wszystkim:
  - **metys** – potomek (występują głównie w Ameryce Łacińskiej i środkowej Azji):
    - białej kobiety i Indianina,
    - białego mężczyzny i Indianki;
  - **mulat** – potomek (zamieszkują głównie w Stanach Zjednoczonych i wschodniej Afryce, np. Somalii i Sudanie):
    - białej kobiety i Murzyna,
    - białego mężczyzny i Murzynki;
  - **zambo** – mieszaniec **mongoloidalno-negroidalny** (zamieszkują Amerykę Łacińską).

Zambos

Mulatka

Metys (Ronaldo)

Rasy – podsumowanie

→ W wyniku intensywnych migracji ludności w XX w. granice pomiędzy odmianami i rasami lokalnymi stały się jeszcze mniej wyraźne, a przedstawicieli niektórych ras można spotkać w większości krajów.

Wpływ środowiska przyrodniczego na różnicowanie cech

- Warunki przyrodnicze miały największy, choć pośredni wpływ na wykształcenie się swoistych cech ras człowieka.
- Cecha korzystna dla funkcjonowania organizmu w danych warunkach była przekazywana z pokolenia na pokolenie, aż wreszcie większość populacji została w nią wyposażona.
- *W przeszłości mechanizmy selekcji naturalnej były bardzo silne.*
  - Trudne warunki środowiskowe eliminowały z populacji organizmy nieprzystosowane.
  - *Obecnie mechanizm selekcji prawie nie występuje.*

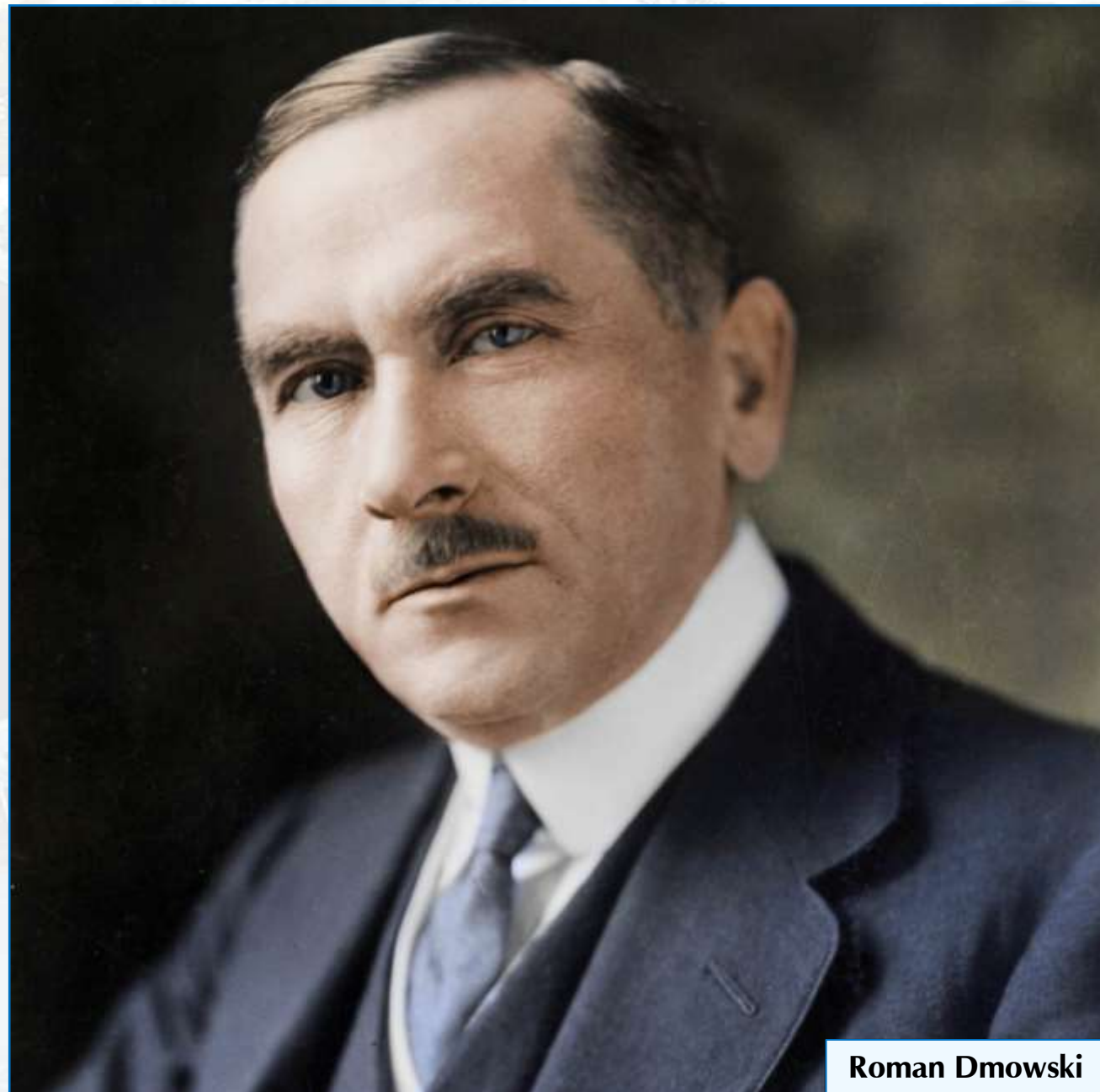
Rasizm

- **Rasizm** – zespół bezpodstawnych poglądów, opartych przede wszystkim na pseudonaukowej tezie o nierówności odmian ludzkich.
- Przeczy on przyjętym badaniom antropologicznym, psychologicznym i biologicznym, zgodnie z którym wszystkie odmiany ludzkie reprezentują ten sam poziom rozwoju intelektualnego i fizycznego.
- Tym samym *żadna z ras nie jest lepsza od innych*.
- *Od 1966 roku, zgodnie z konwencją ONZ, rasizm uznajemy za zbrodnię przeciwko ludzkości, co nie znaczy że wszyscy chcą uznać bezsprzeczne argumenty i przeinaczają lub fałszują prawdę.*
- Do czego prowadzą takie wypaczenia to każdy z nas wie – najlepszym przykładem jest II wojna światowa i nazizm (nazistowskie teorie Hitlera i III Rzesza – konsekwencja Holocaustu) lub początek XX wieku w USA i Ku Klux Klan (organizacja rasistowska najsilniej działająca w latach 1915 -1944).

- **Naród** – historycznie ukształtowana, trwała wspólnota ludzi posiadająca świadomość narodową i cechująca się posiadaniem wspólnej historii, kultury, języka (lub języków w przypadku niektórych narodów), tradycji, terytorium (choć są narody nie posiadające swojego oficjalnego terytorium, np. Kurdowie, Palestyńczycy) oraz innych cech, m.in. z zakresu warunków społeczno-gospodarczych.
- Generalnie jest to jedna z wielu definicji.
  - *Pojęcie te tym samym jest wieloznaczne, zaś problematyka jest często bardzo złożona, dyskusyjna, a nawet często stanowi przedmiot sporów.*
  - *W przeszłości np. bardzo była popularna definicja Romana Dmowskiego z 1907 roku:*
    - *“Naród jest wytworem życia państwowego. Wszystkie istniejące narody mają swoje własne państwa albo je niegdyś miały i bez państwa żaden naród nie powstał. Fakt istnienia państwa daje początek idei państwowej, która jest jednoznaczna z ideą narodową (...), naród jest niezbędną treścią moralną państwa, państwo zaś jest niezbędną formą polityczną narodu”.*

Roman Dmowski

Pojęcie – “naród” i “język”

- **Naród** – tym samym to zbiorowość ludzi wyznających wspólne idee, czyli ukształtowaną historycznie wspólnotą kulturową, której członkowie mają wykształconą świadomość narodową i są w stanie podporządkowywać swoje działania interesom ogólnonarodowym.
- **Język** jest jego najbardziej powszechnym i oczywistym atrybutem, chociaż niektóre wspólnoty mają ukształtowaną świadomość narodową, mimo że składają się z grup posługujących się różnymi językami, np.:
  - **Szwajcarzy** (niemiecki, francuski, włoski, retoromański),
  - **Kanadyjczycy** (angielski i francuski),
  - **Belgowie** (np.: niderlandzki i francuski),
  - **Luksemburczycy** (niemiecki, francuski i luksemburski).
- Proces ich konsolidacji był bowiem rezultatem długotrwałego zajmowania wspólnego terytorium i uznawania jednej władzy państwowej.
- **Język narodowy** stanowi ważny element kultury, spajający mieszkańców danego obszaru i jednocześnie dający im poczucie odrębności.

Kryteria wyróżniania narodów

→ W celu wyróżnienia narodu można wziąć pod uwagę następujące kryteria:

- **czynnik etniczny i historyczny** (np. Polacy, Niemcy) – wspólne pochodzenie oraz wydarzenia jakie zaszły w przeszłości (potrafią one jednoczyć narody),
  - *obecnie bierze się także pod uwagę uwarunkowany czynnikiem historycznym styl życia* (np. Amerykanie),
- **czynnik językowy** – wspólność językowa (dotyczy narodów, w których obowiązuje tylko jeden język, np. Polacy),
- **czynnik gospodarczy** – wspólność interesów ekonomicznych (np. Brytyjczycy),
- **czynnik kulturowy** – poczucie wspólnoty kulturowej oraz dziedzictwa kulturowego (np. Szkoci, Walijczycy),
- **czynnik terytorialny** – wspólnota terytorialna, dotycząca np. narodów posługujących się kilkoma językami (np. Kanadyjczycy, Szwajcarzy i Belgowie).

Mniejszość narodowa oraz mniejszość etniczna i społeczność etniczna

- **Mniejszość narodowa** – grupa ludzi zamieszkujących na obszarze danego państwa, należąca do innego narodu (stanowią oni mniejszość w danym państwie, np. w Polsce – mniejszość niemiecka), który co bardzo istotne posiada swoje własne państwo.
- **Mniejszość etniczna** – jest w odróżnieniu od mniejszości narodowej, zbiorowością ludzi, także będącej mniejszością ale nie posiadającą swojego państwa (np. w Polsce: **Tatarzy**, **Romowie**, **Karimi** i **Łemkowie**; na świecie: **Kurdowie**).
- **Społeczność etniczna (grupy etnograficzne)** – to mniejszość nie posiadająca swojego państwa oraz występująca jedynie na terenie jednego państwa (np. w Polsce są to: **Ślązacy**, **Kaszubi**, **Górale**, **Wielkopolanie**, **Kociewiaczy**).

Romowie

Karaimi

Mniejszość narodowa (mniejszości etniczne i społeczności etniczne) w Europie

- Mniejszość narodowe i etniczne występują w wielu krajach europejskich.
- Część takich mniejszości walczy w Europie o autonomię – dążą do powstania odrębnych państw.
- W ostatnich latach najgłośniej było o Szkotach, Katalończykach i Baskach.

Kraje homogeniczne – zwarte socjoetnicznie

- **Kraj homogeniczny (zwarty socjoetnicznie)** – występuje wówczas, gdy dominująca narodowość stanowi powyżej 95% ludności danego państwa.
- W Europie takimi krajami są m.in.:
  - *Polska,*
  - *Węgry,*
  - *Dania,*
  - *Norwegia,*
  - *Portugalia,*
  - *Grecja,*
  - *Malta,*
  - *Albania;*
- na świecie:
  - *Korea Pd.,*
  - *Japonia,*
  - *Mongolia.*

Kraje wielonarodowe

→ **Kraj wielonarodowy** – jest wówczas, gdy kraj zamieszkiwany jest przez kilka różnych narodów, ze stosunkowo dużym udziałem ich w ogólnej liczbie ludności (**o małej zwartości socjoetnicznej**).

→ W Europie takimi krajami są m.in.:

- *Wielka Brytania,*
- *Francja,*
- *Hiszpania,*
- *Belgia,*
- *Luksemburg,*
- *Szwajcaria,*
- *Bośnia i Hercegowina,*
- *Łotwa,*
- *Ukraina;*

→ na świecie (większość państw będących niegdyś koloniami lub je posiadającymi):

- *Stany Zjednoczone, Kanada, Brazylia, Argentyna, Turcja i Irak.*

Pozytywne skutki różnicowania narodowościowego

- Wśród najważniejszych **pozytywnych skutków różnicowania narodowościowego** należy wyróżnić:
  - **wzbogacenie kultury** – następujące wskutek mieszania się różnych tradycji i zwyczajów;
  - **mniejszy rasizm** – który możemy zaobserwować powszechnie w wielu społeczeństwach, w tym u Polaków.

Negatywne skutki różnicowania narodowościowego (małej zwartości socjoetnicznej)

- Wśród **najważniejszych negatywnych skutków różnicowania narodowościowego lub etnicznego** należy uwzględnić:
  - **konflikty wewnętrzne** pomiędzy narodami i mniejszościami narodowymi lub mniejszościami etnicznymi czy społecznościami etnicznymi,
  - *ich skutkiem z kolei mogą być wojny domowe (np. w b. Jugosławii, na Ukrainie, w Sudanie, Rwandzie, Iraku, Syrii i wielu innych krajach),*
    - to z kolei rujnuje kraje (stają się one zniszczone w wyniku działań wojennych), niszczy gospodarkę (zapaść gospodarki), przyczynia się do śmierci ludności cywilnej, wzrostu przestępczości, obniżenia poziomu edukacji i opieki medycznej, itd.;
  - **działania separatystyczne** związane z dążeniem do uzyskania niepodległości przez mniejszości zamieszkujące dany kraj,
    - *prowadzi to do zwiększania autonomii regionów zamieszkujących przez inne narodowości (dla nich jest to skutkiem korzystnym – uzyskują oni np. możliwość funkcjonowania drugiego języka urzędowego), co nie jest zwykle zbyt korzystne dla interesów całego państwa,*
      - w Europie dotyczy to obecnie m.in. Katalończyków i Basków w Hiszpanii.

Czy Polacy są zróżnicowani kulturowo?

- **Przed II wojną światową** Polska była państwem wielonarodowościowym.
  - *Aż 1/3 obywateli stanowili przedstawiciele mniejszości narodowych, głównie:*
    - Ukraińcy (14%),
    - Żydzi (9%),
    - Białorusini (3%),
    - Niemcy (2,5%).
- **Obecnie** nasz kraj jest uznawany za jednolity narodowościowo i wyznaniowo.
  - *Jest to efekt zmian, które zaszły podczas II wojny światowej oraz tuż po jej zakończeniu.*
    - Najważniejszymi z nich są:
      - eksterminacja ludności żydowskiej podczas okupacji,
      - powojenna zmiana granic (wyłączenie wschodnich terenów),
      - przesiedlenia ludności niemieckiej.

Mniejszości narodowe w Polsce (wg spisu powszechnego z 2011 r. oraz 2021 r.)

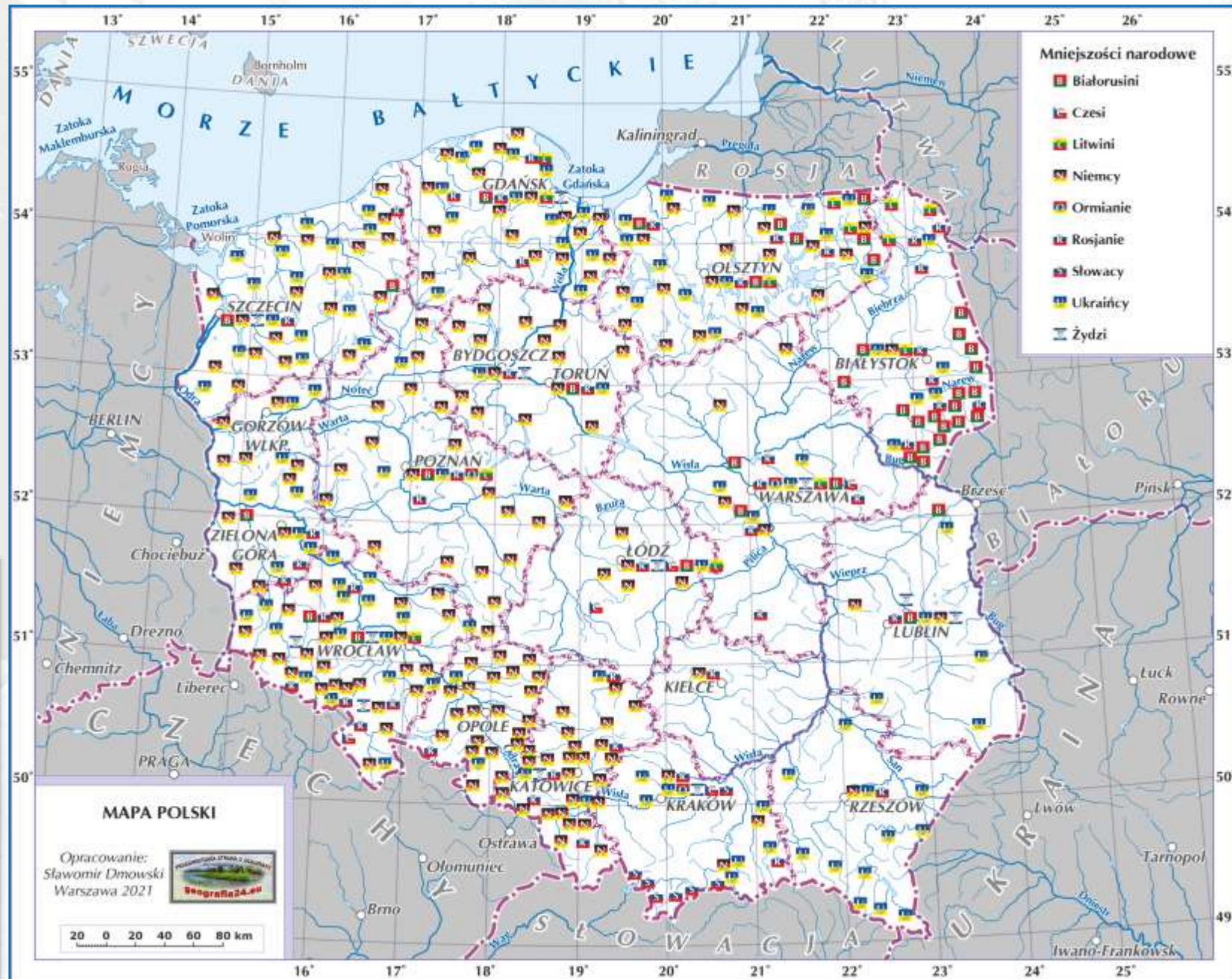
- Według przeprowadzonego spisu w 2021 roku najliczniejszymi **mniejszościami narodowymi** są:
  - **Niemcy** (niewielki spadek liczby),
  - **Ukraińcy** (niewielki wzrost),
  - **Białorusini**.
- Mniejszościami jednak nie są przedstawiciele, którzy zaczęli przybywać do naszego kraju w ciągu ostatnich 100 lat (zwłaszcza po 1989 r.), np.: Anglicy, Amerykanie, Włosi, Francuzi, Irlandczycy.

Grupa narodowa (mniejszość narodowa)

Liczba
ogółem
(tys. os.)
w 2011 r.

Liczba ogółem
(tys. os.)
w 2021 r.

Niemcy	148	132,5
Ukraińcy	51	79,4
Białorusini	47	54,3
Żydzi	8	15,7
Rosjanie	13	14,8
Litwini	8	9,7

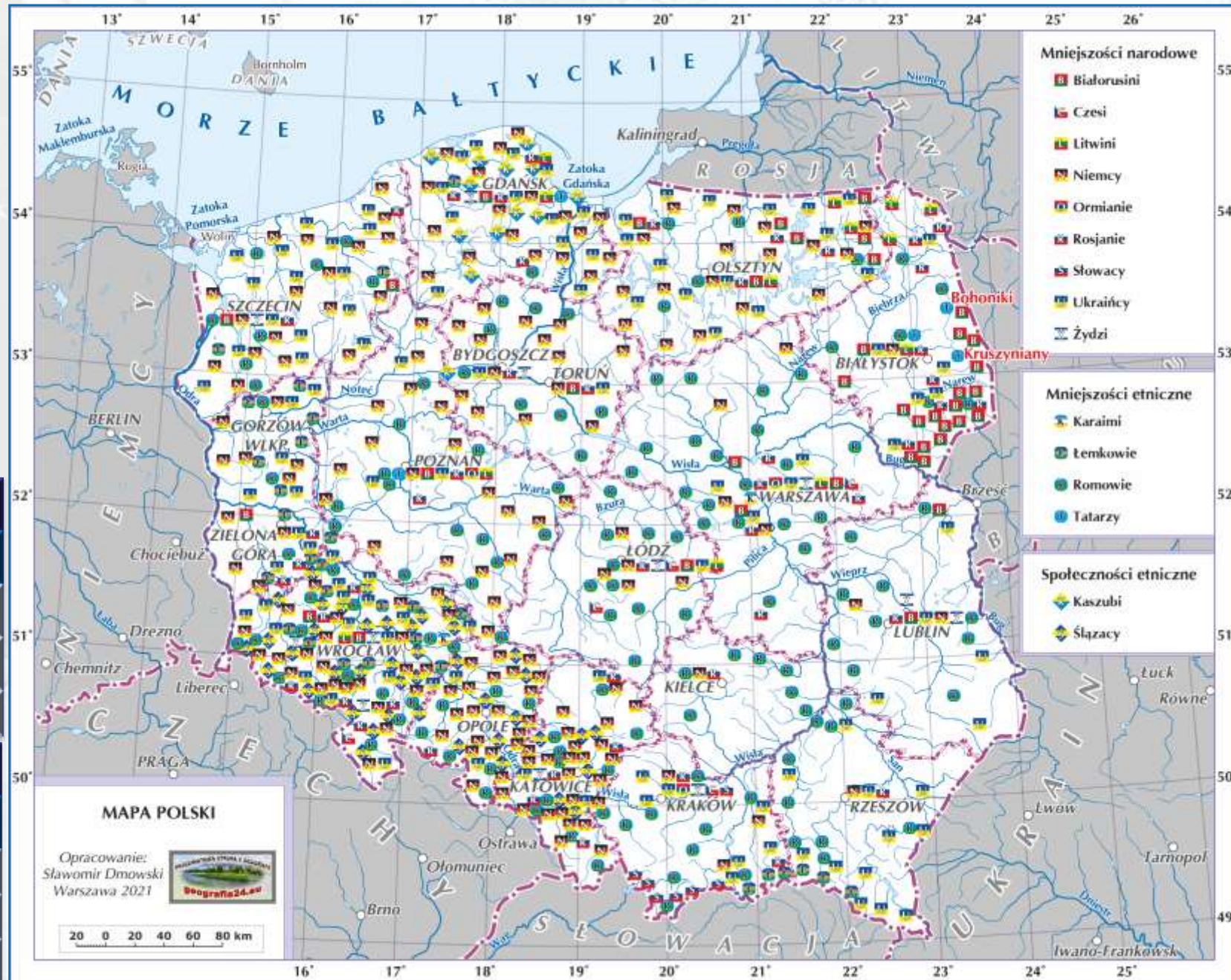

Mniejszości i społeczności etniczne w Polsce (wg spisu z 2011 r. i 2021 r.)

- Wg przeprowadzonych spisów powszechnych najliczniejszymi:
  - **społecznościami etnicznymi (grupami etnograficznymi)** są: Ślązacy, Kaszubi, Kociewiacy, Górale (w tym Górale Podhalańscy) i Wielkopolanie;
  - **mniejszościami etnicznymi** (zamieszkują one także tereny leżące poza granicami Polski) są: Romowie, Łemkowie, Tatarzy i Karaimi.

Społeczność etniczna (grupa etnograficzna)	Liczba ogółem (tys. os.)	
	2011 r.	2021 r.
Ślązacy	847	585,7
Kaszubi	233	176,9
Kociewiacy	3	brak danych

Grupa etniczna (mniejszość etniczna)	Liczba ogółem (tys. os.)	
	2011 r.	2021 r.
Łemkowie	11	12,7
Romowie	17	11,8
Tatarzy	2	brak danych

Struktura wyznaniowa w Polsce

- Zdecydowana większość polskiego społeczeństwa (aż 97,6% wierzących) to **katolicy**, głównie **wyznawcy Kościoła rzymskokatolickiego**.
- W naszym kraju mieszkają także osoby:
  - **prawosławne** – przede wszystkim Białorusini i Polacy przesiedleni na obszar województwa podkarpackiego oraz północnowschodni fragment państwa,
  - **wierni Kościoła Ewangelicko Augsburskiego (protestanci)** – szczególnie na Górnym Śląsku i Śląsku Opolskim,
  - **muzułmanie** – głównie na wschodzie kraju,
  - wyznawcy **judaizmu**,
  - **świadkowie Jehowy** – zamieszkujący zwykle duże miasta.

KONIEC

Materiały pomocnicze do nauki
Opracowane w celach edukacyjnych (niekomercyjnych)

Opracowanie i redakcja: *Sławomir Dmowski*
Kontakt: *kontakt@geografia24.eu*

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -